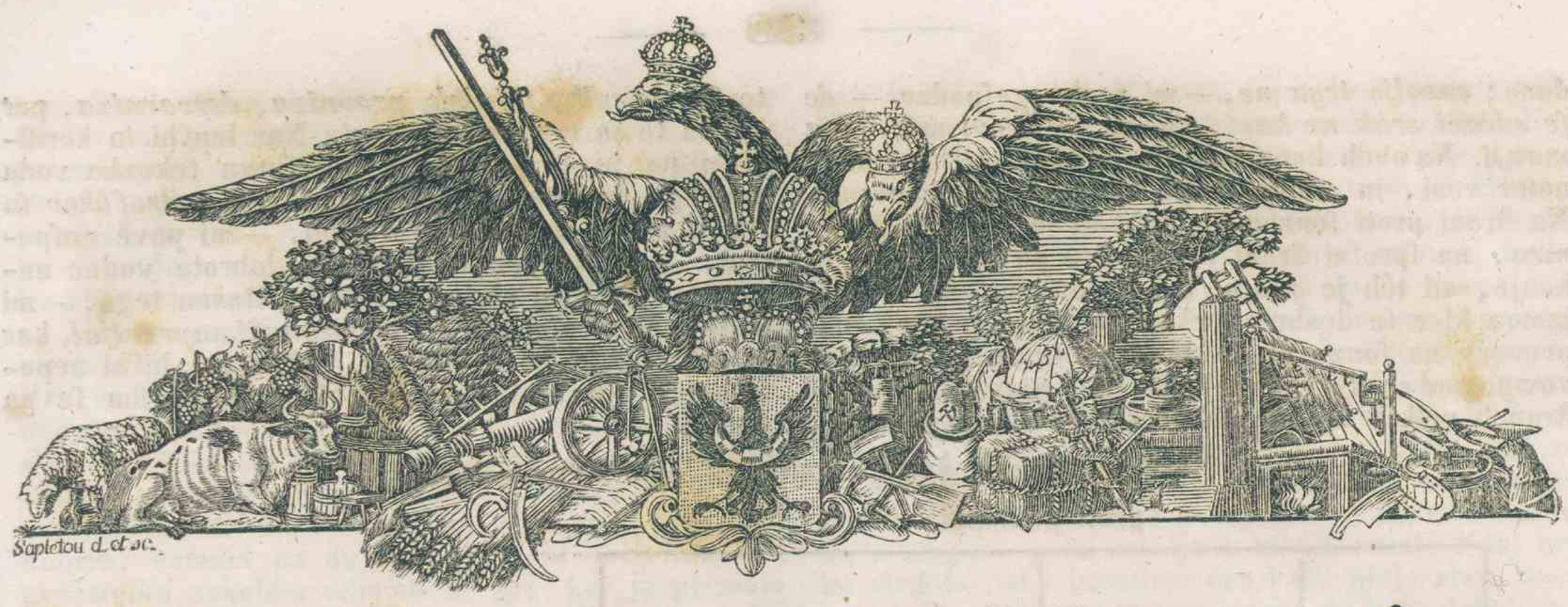

Kmetijske in rokodélske novice.

Na svitlobo dane od c. k. kmetijske družbe.

Tečaj III. | *V srédo 5. Sušca. 1845.* | List 10.

Vodnikovi napis sa mésez Sushez.

Terte se jókajo, prédno rodé;
Ki vin' pit' hozhejo, naj se poté.

Domorodcam.

Stara mati nas je porodíla,
Prav obilno oskerbéla vse;
Ona je bogata negda bila —
Pa bogastva se znebila je.
Tisti svojo mater prav spoštuje,
Ki ji blago spravlja zdaj nazaj,
Najdeno ji zvesto zavaruje,
Ptujo pak nesnago trebi vkraj. Šerf.

Kakó bi móglo kmetijsko pohishtvo postavljeno in sosidano biti, de je sa stanovanje in druge potrebe perpravno?

Ljubi moji kmetje! v naslednim popisu vam hozhem navod dati, kakó bi se mógle pohishtva napravljati, de bi bile vsim potrebam primerjene. Tode nikar ne mislite, de sim ta poduk *vsim* kmetovavzam sploh namenil; sej sam dobro vém, de niste *vsi* v stanu tega storiti in *vsi* tega tudi nepotrebujete. Moje shelje bodo she spolnjene, zhe se pri napravljanju *noviga* pohishtva, ali pa pri predelovanju *stariga*, temu narisu le en malo *blishate*.

Veliko sim prehodil po kmetih, vidil sim kakor po vaseh, tako tudi v samotnih krajih, vezhidel nerodno postavljene kmetijske poslopja, sraven tega pa tudi dosti nesnage v hishah in okoli hish. Ni sdavno, ko sim po lepi dolini med gorámi shel, ter sagledam pred vasjo lepo kmetijsko pohishtvo; rekel sim sam per sebi: *tukaj je gotovo umen mosh domá.* Ko blisheji pridem, stopim v lepo novo isdelano pohishtvo. Ni bila hisha blesketezhiga bogastva, tudi ne prevsetniga gospodarja, ampak hisha je bila prav modriga kmetovavza; povsod sim nashel permerjeniga prostora in prave snashnosti. Zelo pohishtvo je bilo okoli in okoli ravno na *shtiri vógle* s kmetijskim poslopjem ograjeno. Po *sredi pohishtva* je bila *vêsha* prostorna in svetla, na *obeh konzih* so bile vêshne duri. Is vêshe se je shlo na vse kraje pohishtva: v stanize, na dvorishe, v kuhnjo, v hram, in podstreho. Dimnik je bil prav lepo in ognjavarno ispod strehe speljan. Hishni gospodar mi je prijasno vse pokasal. „*Tukaj po desni strani vêshe* — mi rezhe — *so tri stanize ena sa drugo, to so spavnize; perva je moja in moje shene, druga in tretja ste shesterih mojih otrok, v eni spijo posebej fantje, v drugi pa dekléta, vsi posamim v svojih posteljah; okna staniz niso majhne luknje, de zhlovek komaj glavo vun pomoliti samore, ampak so prostorne, de* po njih stanisha potrebniga *sraka* (lufta) in *svitlobe* dobivajo; *po levi strani vêshe ste dve vezhi stanize, is prednje se vidi po dvorishi in do hlévov, ta je sa vsédno stanovanje domazhih, in sa vsakodanje delo; poslednje poleg kuhnje je sa pranje in druge hishne spravila.*“ Ravno takó je *sgorna* hisha isdelana in ispeljana. „*Poslednja sgornih tréh staniz na desni strani,* — mi pokashe hishni gospodar, — *je nar bolj mirna in tiha, v nji je pezh, de se sakuri, in bolniku na gorkim postreshe, ako bi se zhesar domazhih bolesen lotila. V srednji stanizi so omare in skrinje sa obleke, sa platno in vezh takiga blagá. V srednji stanizi spijo dékle. Hlapzi imajo posebne pregrade v hlevi sa lésho. Po zeli levi strani so s-hrambe sa shito, suho sadje, semena, predivo, konoplje, volno, prejo, shelesje, usnje i. t. d.; vsako ima svojo pregrado.*“ —

Po drusih stopnizah (shtengah) se gre pod streho; tam sim vidil dovelj suhiga lesá sa zepze; vile, grablje, kôse, kolovrate, terlize in vezh drusih enakih rezhí spravljenih. Hisha je s opeko (zeglam) krita; hishno pravo lize je proti dvorishu obernjeno, k nji ni nobeno drugo poslopje persi-

dano; *savoljo tega ne*, — mi rezhe gofpodar — *de fe sdravi srak ne kasí, in de je nevarnoft ognja manji.* Na obeh konzih hifhe fe is dvorifha vun in noter vosi, in vrata fe po nozhi varno saperajo. Na ftrani proti fonzhnimu sahodu je hlev sa dróbnizo, na fprotni ftrani proti jutru pa sa goveda in konje, sad téh je *gnojnifhe.* V pofébno napravljeno jamo; kjer fe deshniza vkup ne fteka in jama tudi prevezh na fonzu ni, fe fteka *gnojniza* is vfih hlevov po pod semljo fkopanih shlebih. Spredej na obeh ftraneh velkih hlevov fo persidane manji poflopja, te fo: *kurnik, fvinjak, pravniza, dervarniza,* per konzu te fo *vratiza na vert.* Nar lepfhi in koriftnifhi pa je to, de je k pohifhtvu tekozha voda mersliga ftudenza napeljana. *Veliko potrofhkov in truda mi je delo to prisadjalo,* — mi pové gofpodar, — pa vender vrednoft in dobrota vodne naprave mi vfe to obilno plazhuje. Rasun tega, — mi dalje rezhe — *fim vfe po priloshnofti napravljal,* kar je potrebniga in koriftniga, vfiga pri hifhi nepotrebniga, in fvojim ftanu nefpodobniga fim fe pa ogibal.

Nafhim bravzam damo tukaj obrif popifaniga pohifhtva:

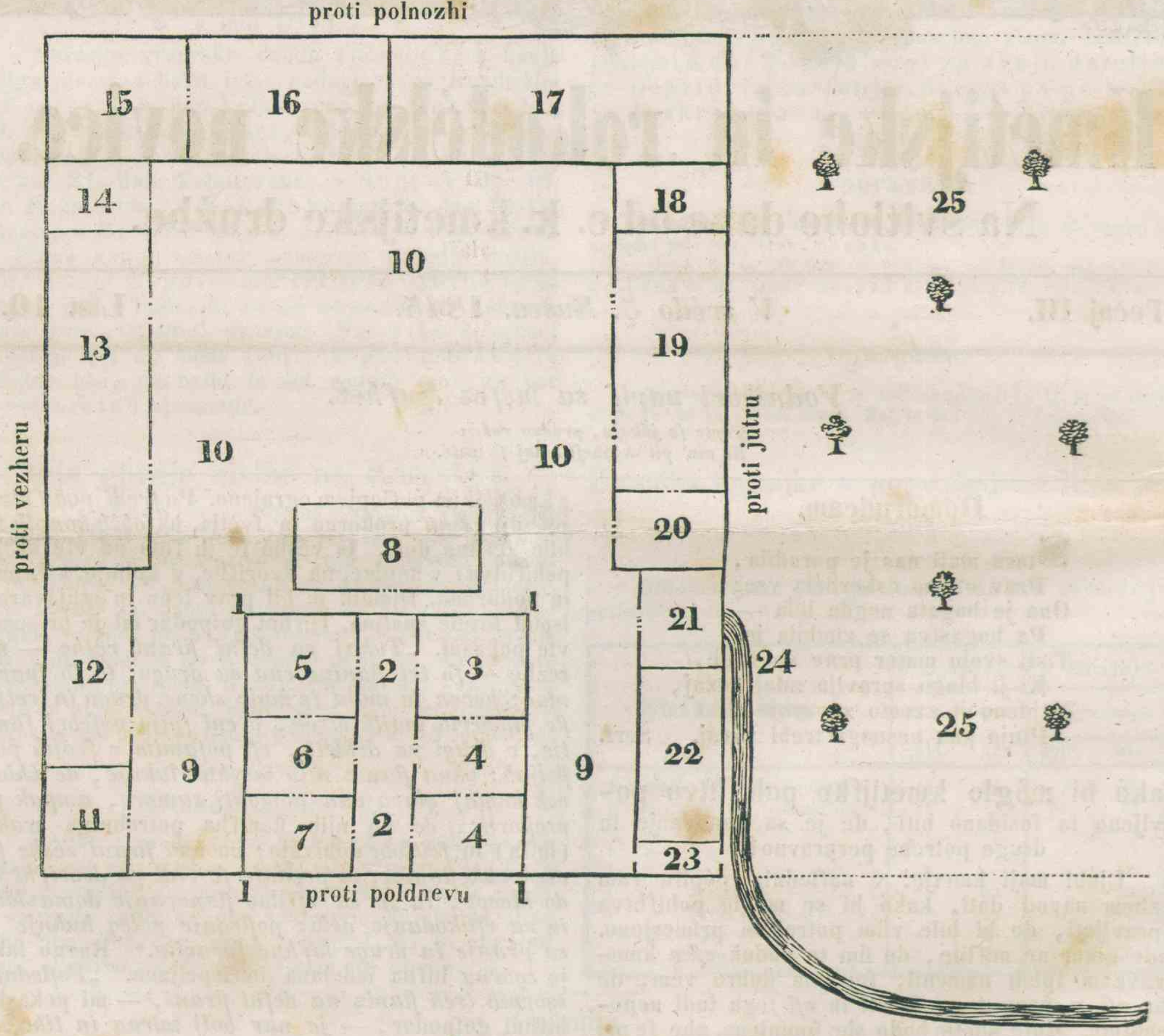

Raslaganje tega obrifa.

Shtevilka 1 kashe hifho, 2 je vêsha, 3 je gofpodarjeva ftaniza, 4 fe dve otrozhje ftanize, 5 je ftaniza sa vfedno ftanje in sa delo po dnevi, 6 hifha sa pranje, 7 kuhnja, 8 vertez pred okni sa kapufovi fadesh ali flanze, in sa drugo kuhinjfko selenjavo, ta je s gostim shivim plotam obdan, de ga kuretna ali kako drugo shivinzhe ne pofhkodje, 9 fo vrata na obeh krajih hifhe, 10 je dvorifhe, 11 je kurnik sa vezh fort perutnine, 12 je fvinjak, 13 fo hlevi sa dróbnizo, 14 je jama sa gnojnizo, 15 je fhupa, 16 je kolarniza, 17 je fkedenj ali pôd, 18 je s ilovzo sabita gnojna jama 19 fo fhtale sa govedino in konje, 20 hlapzhevfka fpavniza, 21 perilniza, 22 dervarniza, 23 fo vratiza na vert, 24 je od ftudenza k pohifhtvu napeljana voda, 25 je velik fadnji vert, ta je okoli in okoli s shivim ternovim plotam ograjen; plot je takó goft, de sajiz fkosi ne pride.

L—z.

Perstavik k sostavku od razdelitve občinskih pašinj.

Že pred nekmi létmi so se v naši komesii razdelitve občinskih zemljin lotili. Nje koristnost spoznavši, se Drožmirjanje pomenijo, med seboj občinske pašnje po meri svojih zemljiš takó razdeliti, de sleherni neki boljši in slabši del dobí. Kjer se občinja na zemljiša eniga in druziga posestnika mejí, se mu po volji njegovi del tudi tu odmeri. Vsi se v ta sklep zastopijo, in takó v kratkim 68 oralov pašinj brez vsiga prepira razdelé, in vsi so prav zlo zadovoljni.

Tudi vbožniši teržanje, ki niso toliko zemlje imeli, saj podzemljic si nasaditi, začnó sosedam prigovarjati, teržke pašnike in gojzde razdeliti; pa glavarji — v dolzih suknjah — ki imajo dovelj zemljiša in več krav na občinsko pašnjo zaganjati, ne dovolijo v razdelitvo, in terdijo: kdor nima krave, tudi do gmajne nima pravice.

Dolgo se med seboj brijejo, potem manjši kresijo za pomoč poprosijo; pa jim po volji ne razsodi. Pravda gré naprej. Glavarjem se začne mračiti; ubozim zarja posvéti. Razsodba pride: „Vsi teržki deržavniki imajo enako pravico do občinskiga zemljiša in razdeliti se morajo!“ —

Med 90 orali občinske zemljine je nekaj dobrih, véčidel pa so le slabi. Od obeh vsakimu posésstniku nekoliko odločiti ne gré, kér je premalo dobre zemlje, deležnikov pa veliko. Sklenejo tedaj med seboj, de slabeji zemlje četertinka več vsakimu deležniku pade, za delež pa vadljajo (lozajo). — Kolikor deležnikov, toliko kroglic z številkami zaznamvanih pernesó, in nar poprej vadljajo, po kterim redu bode vsak po svoj delež ségal? Zdaj začnó srečo naganjati. Neki imenitniših med njimi séže v žakljic po kroglico in privleče: številko 15! kos slabiga gojzda v rêbru. — Drugi glavar: številko 19! v grabni zopet slab zavod. — Zdaj séže manjših eden po kroglico: številka 1! kos lépe pašnje blizo terga. — Drugi manjših: številko 2! kos poleg uniga. — Zopet pride neki večih na versto, za svoje dvoje hiše vadljati, pa da svojima sinovama kroglice vzdigniti: številke 20 in 31! oba slabo gošo.

Gola resnica je, de je vsim zopernikam razdelitve občinskih zemljin previdnost kroglice ravno nar borniših del v roke podajala. Tudi manjših eden je bil po zaslužki plačan. Lakovnik, prav dosti zemljine dobiti, sili tudi kos broda občinski pašinji primeriti in pravi: „Kdor ga dobí, naj pèrstí v kòšu nanj nanósi, navozi ali naj ga kakor hoče obdéla.“ In ravno njega ta zadéne. Prav veliko smeha, pa tudi zabavljanja in jeze je pri ti razdelitvi bilo; vse je pa vkratkim vtihnilo. Ubozim teržanam je razdelitva občinskih pašinj zlo pomagala, in vseskozi se hvalijo: „Pri ti reči je Bog znami igral!“ —

Po razdelitvi občinskih zemljin se je naša okolica še le razjasnila in po svojim lépim imenu (Schönstein) na svitlobo prišla. Po lépi Gorici na južni strani je bilo le štorovje, slabo borovje, in blizo terga zajčino stanovanje viditi. Tega ni več! Marljiva roka novih posestnikov je vse zaterla, kjer se zdej rodovitnih njiv veselijo; slabe muljave, kjer so prej medle krave se opletale in ena na drugo prežale, so se v dobre senožeti spremenile, ki lepo živinco redé. In že mnogi ptujic se je oziral in stermel, rekoč: „Sim že vunder tù bil, pa se mi zdi, kakor bi nikoli ne bil še tukaj hodil. Prav lepo se je ta okolica izobrazila!“

Zató, ljubi prijatli! ki še imate občinske zemljine, ne obotavljajte se dalje; le urno se sklenite in razdeliti jih. V kratkim boste koristnost njih razdelitve spoznali, in nikdar se ne boste tega kesali; pa le prepira se varvajte in nevošljivosti. Mislite na čas, ko bode sléhern z sežnam zemlje zadovoljin. Bog daj, de bi še ta ne téžála! P. Musy.

Odperto pismice na gosp. Ferlana.

Častiti gospod! Nekaj prav veseliga Vam moram danes oznaniti in de bodo to veselico tudi vsi naši bravci zvedili, Vam ta dopis brez pečata pošljem. Kaj neki je to? boste radovedni prašali. Kaj druziga, kakor de smo za izdelovanje Vaše pinje tudi v Ljubljani praviga mojstra našli. J. Ehtar izdelovavec umetalnih mašin v Ljubljani, je razun več druzih, te dni tudi eno pinjo za c. k. kmetijsko družbo v Gorici naredil in jo je po tem meni v poskušnjo dal. Prav rad sim se ti prošnji vdal in v ta namen ukazal 3 bokale smetane kupiti. Čudo, prečudo! v osmih minutah so mi srovo maslo (puter) vmedli, 5 lotov manj ko 2 funta in pol. Cela moja družina je bila tega priča. Ali se Vam ni nič kolcalo 21. dan pretečeniga mesca zvečer ob sedmih, ko se je to zgodilo in ko smo Vas in vašo znajdbo polni veselja v mislih imeli? Sdaj nej mi še kdo kako besedico čez Vašo pinjo reče, ktera, če je dobro narejena, take čudeže dela!

Matija Kopač v Begnah, in pa J. Ehtar v Ljubljani sta tedaj poterjena mojstra v izdelovanju Vaše pinje. Tudi Ehtar izdeluje pinje z celim kolesam, ki se da brez vsiga truda grozno lahkó goniti, in v veslo so lopatice, kakor pri Kopačevi, vtaknjene. Od konca se mora kakih 5 minut naglo goniti, potem pa bolj počasi; de se pa smetana prav dobro premeša, se mora koló kmalo na desno, kmalo na levo stran goniti. Drugih opravil pri tem medenju ni. Če smetana ni premerzla, ali pregorka, ali kako drugači spridena, je čuda kmalo in brez vsiga truda srovo maslo v pinji.

Ehtarjove pinje so sploh prav po mojstersko izdelane, lične in terdne postave, in z železnimi obroči obdane; veljajo le po 5 goldinarjev. En teden po naročilu je vsaka izdelana. Kdor jo tedej imeti želí, naj se pri imenovanim mojstru oglasí, ki v gornim Gradišu v hiši Nr. 23 stanuje.

Vi pa častitljivi prijatel, pridite berž ko Vam bo mogoče, v Ljubljano in obiskajte mojstra, ki Vaši znajdbi zasluženo čast daje. Z Bogam.

Dr. Bleiweis.

Svetovanje, po kterim bi se zamoglo več ljudskih ali malih šol po deželi napraviti — z posebnim oziram na krajnsko in bližno primorsko deželo.

(Na dalje.)

Po mojim dobro premišljenim razsodku bi se ta reč nar bolji takó le speljati zamogla:

1. Darovi so odmenjeni za napravo novih šol, in za pomoč tem, ki so že napravljene.

2. Kdor hoče na enkrat za vselej darovati, da enkrat vse, kar obljubi; kdor pa po posameznih letih hoče darovati, odrajta pri začetku vsakiga leta obljubljeni dar.

3. V posameznih soseskah po deželi naj bi častita farna duhovšina doneske ali darove prijemala, in jih potem kantonski gosposki (komisii) pošiljala.

4. Po tergih in mestih naj bi razun duhovšine tudi teržke in mestne gosposke obljubljene darove pobirale, in jih komisii odrajtovale. Tudi od vrednikov domorodnih časopisov je upati, de bodo temu delu radovoljno roke podali. *)

5. Kar kdo brez posebniga razločka ali namena za to ali uno sosesko daruje, velja tistimu kontonu, v kterim darovavec prebiva.

6. Ako kdo svoj dar kakimu drugimu kantonu, ali celi kresii nameni, naj to natanjko napové, kam de je dar namenjen; če dobrotnik noče svojiga imena

*) Kar nas vtiče, iz serca radi. Vredništvo.

oznaniti, naj pa k poslanimu denarju kake druge besede perstavi, po kterih se bo zamoglo te darove razločiti. Imena dobrotnikov in njih darovi naj bodo v časopisih razglašeni.

7. Ko se je toliko denarjev skupej nabralo, de je mogoče saj nar manj eno šolo napraviti, naj se to neutegama zgodí, brez de bi se nabrani denarji na obrest (čimž) naloževali. *)

Naprava šole naj se potem takó le začne: kantonski komisar povabi gosp. fajmoštra ali pa njegoviga namestnika, in še več druzih soseskinih mož skupej, de se posvetovajo, kakó bi se ta reč nar bolj izpeljati zamogla.

Ti šolski svetovavci se tedaj:

Pervič: posvetvajo v kterim kraju kantona, in kakó bi se šola napravila, de bi vsim soseskam po volji bila, ktere so k ti kaj pripomogle;

Drugič: izberajo učitelja, ki bi bil za šolo pripraven;

Tretjič: oskerbijo vse opravila pri vikšim deželnim vladarstvu za osnovanje šol in za dosego navadnih pripomočkov, ktere deželno vladarstvo šolam sploh delí.

Šolski svetovavci prevzamejo razun teh še te le opravila:

1. oni si prizadevajo od kresijske gosposke nekoliko prihodkov, ki se po celi kresii za šole nabirajo, za domačo šolo pridobiti;

2. oni se trudijo, v svojim kantonu zmirej več dobrotnikov privabiti;

3. oni prosijo, kader je treba, kantonsko gosposko, de bi se v posebnih silah šolski prihodki povikšali;

4. oni shranijo šolski denár, kolikor ga čez potrebe ostaja, v hranilnico (šparkaso.) Te zaloge se pa ne smejo na nič druziga, ko za šolske potrebe oberniti;

5. konec leta dajo očitni obrajt (rajtnigo) od izdavkov celiga leta.

(Dalje sledí.)

Pogled v ptuje kraje.

(Serbske novine perpovedujejo.) Strašna reč se je nedavno v eni vasi pergodila. Neki kmetovavec je z svojim 12letnim sinam na njivi delal. Nej bo iz nepokoršine, ali iz neznanja, dete ni delalo, kakor mu je oče zapovedal bil. On se tedej razserdi in kamen za njim verže. K nesreči kamen zadene dete na glavo, in ono pade mertvo na tla. Prestrašen oče domu hiti, de ženi nesrečni pergodek pové. Nesrečna mati je bila ravno drugo dete v zibko položila. Ostrašena ga tedej pusti v zibelci in leti na polje v upanji, de bo sinu morde še kako k življenju pomagala. Pa joj! le mertvo truplo je domú pernesla. Tačas, ko se je mati z unim na polji medla, pride v odperto pušeno hišo svinja, prekucne zibko, ter dete ogrize in zadavi. Lahko si mislimo pretežko žalost nesrečne matere; kakor brez duše pade na kervavi pod. Ko je spet k sebi peršla, je mogla kozarc britkosti popolnama izprazniti: mož se ji je v svoji obupnosti obésel bil.

*) Kako bi se nabrani denarji oberniti mógli, hočemo tukaj bolj razložno povedati:

Postavimo, v enim kantonu se je nabralo 500 goldinarjev, druzih 100 gold. je pa še za vsako leto skozi 5 let obljubljenih — bi ta zaloga dovelj bila, dve šoli za 5 let vstanoviti. Ko bi se v pervim letu 200 gold. za šolo potrebovalo, vsako nasledno leto pa 150 gold., bi konec perviga leta ostalo 300 gold.; če k temu naštevku še donesik druziga leta, to je 100 gold. doštejemo, dobimo skupej 400 gold. Če od teh 400 gold. za drugo leto 150 gold. vzamemo, ostane 250 gold. Perštejemo tem 250 goldinarjem dohodek tretjiga leta z 100 gold., imamo zopet 350 gold. skupej. V tretjim letu je zopet 150 gold. potreba, ostane tedaj 200 gold. Dodamo tem dohodek četertiga leta z 100 gold., ostane zopet 300 gold. Ko od teh 300 gold. potroške četertiga leta z 150 gold. odštejemo, ostane 150 gold. Perštejemo zopet dohodek petiga leta z 100 gold., imamo zalogo od 250 gold. Ko od tega naštevka zopet potroške petiga leta z 150 gold. odštejemo, je ostajk 100 gold. — Iz tega se vidi, kakó malo bi še druzih letnih doneskov potreba bilo, de bi se zamôgle po danim izgledu dve šoli še skoz veliko več let napraviti.

Pregled vunajnih časopisov.

Pervi zvezik tretjiga tečaja po vsih slavjanskih deželah prehvaleniga časopisa „Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft; redigirt vom Dr. J. P. Jordan, Leipzig 1845 je že na svitlo dan in upati smemo, de bomo mesečne zvezke prihodnjič bolj po redu dobivali, kakor do zdaj, kér je zaloga tega časopisa ob novim letu v druge roke prišla. Z velikim veseljem pozdravimo tedaj pervi zvezik tega časopisa, ki se takó lepó za slavo in korist slavjanskiga naroda poganja! Imenovani zvezik obseže mnogoverstne reči skoraj vsih slavjanskih narodov in nas takó soznani z vsim, kar izobražen Slavjan želí zvediti; po pravici moramo tedaj ta letopis občinski glas našiga naroda imenovati. Po slovenskim je že dobro znan, in upamo, de se bo čedalje bolj soznanil. Posebno pa lanski tečaj tudi pisateljam naših „Novic“ za tó priporočimo, kér zamorejo v njem brati, kakó hvalno je njih pisanje tukaj v misel vzeto, kakó prijazno in natanjko je razsojeno. Cena je gotovo majhna, kér cel tečaj v 12 zvezkih le 6 goldinarjev velja in se po ti ceni zamore po vsih bukvarnicah dobivati. — Nevtrudljivimu vredniku pa vošimo veselo napredovanje njegoviga slavniga dela! Pri ti priliki tudi oznanimo, de imamo berž ko bo mogoče od gosp. vrednika mali poljsko-nemški besednik (Kleines Taschenwörterbuch der pohlnischen und deutschen Sprache) pričakovati, kteriga ne bodo samó Poljci, ampak tudi drugi slavjanski jezikoslovci z radostjo sprijeli.

Znajdba vganjke v poprejšnjim listu je:

Pleša.

Danafhnjimu liftu je eden in dvajfeti dél vinoréje perloshen.

Shitni kup.	V Ljubljani 1. Şufhza.		V Krajnju 24. Şvezhana.	
	gold.	kr.	gold.	kr.
1 mernik Pfhenize domazhe ..	1	21	1	29
1 » » banafhke ..	1	21	1	30
1 » Turfhize	—	57	—	—
1 » Şorfhize	—	—	1	5
1 » Rèshi	1	—	1	6
1 » Jezhmena	—	45	—	51
1 » Profa	—	57	1	3
1 » Ajde	—	45	—	48
1 » Ovfa	—	34	—	33

Vrednik Dr. *Janez Bleiweis.* — Natiskar in založnik *Jožef Blaznik* v *Ljubljani.*